

Г.Т. Далдирбаева^{1*} , А.М. Жакьянова¹ , М.С. Сарыбаев²

¹ Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті
Алматы қ., Қазақстан

² Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан

*e-mail: gulzhan_maulen@mail.ru

ҚЫТАЙДЫҢ ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДИПЛОМАТИЯСЫ: C5+CHINA ФОРМАТЫ ЖӘНЕ АЙМАҚТЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ

Аңдатпа

Мақалада Қытай Халық Республикасының Орталық Азия елдерімен жүргізіп отырған экономикалық дипломатиясы аймақтық ынтымақтастық, геоэкономикалық өзара тәуелділік және C5+China форматы аясында кешенді түрде талданады. Зерттеудің мақсаты – Қытайдың Орталық Азиядағы экономикалық дипломатиясының негізгі құралдарын, институционалдық тетіктерін және аймақ мемлекеттеріне тигізетін сараланған ықпалын анықтау. Зерттеудің әдіснамалық негізін салыстырмалы-институционалдық талдау, құрылымдық-функционалдық тәсіл, құжаттық деректерді мазмұндық талдау және 2013–2025 жылдар аралығындағы екінші реттік статистикалық материалдарды интерпретациялау құрайды.

Зерттеу нәтижелері Қытайдың аймақтағы экономикалық дипломатиясы төрт негізгі бағыт бойынша жүзеге асырылатынын көрсетті: сауда-логистикалық байланыстылықты кеңейту, инвестициялық және инфрақұрылымдық жобаларды дамыту, энергетикалық және ресурстық әріптестікті нығайту, сондай-ақ көпжақты институционалдық форматтарды ілгерілету. Талдау барысында Қазақстанның Қытай үшін маңызды транзиттік және индустриялық серіктес рөлін атқаратыны, Өзбекстанның өндірістік кооперацияны дамытудағы стратегиялық алаңға айналғаны, Түрікменстанның энергетикалық бағыттағы негізгі әріптес екені анықталды. Ал Қырғызстан мен Тәжікстан инфрақұрылымдық даму мен қаржыландыруға тәуелділігі жоғары мемлекеттер ретінде сипатталады. Сонымен қатар, зерттеу Қытайдың экономикалық дипломатиясы аймақ елдерінің сыртқы экономикалық стратегияларына және өңірлік интеграциялық үдерістерге елеулі ықпал ететінін көрсетеді. Мақаланың ғылыми жаңалығы C5+China форматын тек «Бір белдеу, бір жол» бастамасының қосымша алаңы ретінде емес, Орталық Азия мемлекеттерінің келіссөздік мүмкіндіктерін күшейтетін және асимметриялық өзара тәуелділікті басқаруға мүмкіндік беретін дербес аймақтық экономикалық дипломатия механизмі ретінде қарастыруында көрінеді.

Түйін сөздер: экономикалық дипломатия, Қытай, Орталық Азия, C5+China, аймақтық ынтымақтастық, «Бір белдеу, бір жол», геоэкономика, транзиттік дәліздер

G.T. Daldirbayeva^{1*}, A.M. Zhakyanova¹, M.S. Sarybayev²

¹ *Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
Almaty, Kazakhstan*

² *Abai Kazakh National Pedagogical University
Almaty, Kazakhstan*

*e-mail: gulzhan_maulen@mail.ru

CHINA'S ECONOMIC DIPLOMACY IN CENTRAL ASIA: THE C5+CHINA FORMAT AND REGIONAL COOPERATION

Abstract

This article provides a comprehensive analysis of the economic diplomacy of the People's Republic of China toward the countries of Central Asia in the context of regional cooperation, geo-economic interdependence, and the C5+China format. The purpose of the study is to identify the main instruments of China's economic diplomacy in Central Asia, the institutional mechanisms through which it is implemented, and its differentiated impact on the countries of the region. The methodological framework combines comparative institutional analysis, a structural-functional approach, content analysis of documentary sources, and the interpretation of secondary statistical data covering the period from 2013 to 2025.

The findings demonstrate that China's economic diplomacy in Central Asia is implemented through four key dimensions: the expansion of trade and logistics connectivity, the development of investment and infrastructure projects, the strengthening of energy and resource partnerships, and the promotion of multilateral institutional formats. The analysis reveals that Kazakhstan serves as a major transit and industrial partner for China, Uzbekistan functions as a strategic platform for industrial cooperation, and Turkmenistan remains a key partner in the energy sector. Kyrgyzstan and Tajikistan are characterized by a high level of dependence on infrastructure development and external financing. Furthermore, the study shows that China's economic diplomacy has a significant influence on the foreign economic strategies of Central Asian states and on regional integration processes. The scientific novelty of the article lies in interpreting the C5+China format not merely as a supplementary platform to the Belt and Road Initiative, but as an independent mechanism of regional economic diplomacy that enhances the bargaining capacity of Central Asian countries and facilitates the management of asymmetric interdependence.

Keywords: economic diplomacy, China, Central Asia, C5+China, regional cooperation, Belt and Road Initiative, geoeconomics, transit corridors

Далдирбаева Г.Т.^{1*}, Жакьянова А.М.¹, Сарыбаев М.С.²

¹ *Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана
г. Алматы, Казахстан*

² *Казахский национальный женский педагогический университет
г. Алматы, Казахстан*

*e-mail: gulzhan_maulen@mail.ru

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДИПЛОМАТИЯ КИТАЯ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: ФОРМАТ C5+CHINA И РЕГИОНАЛЬНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО

Аннотация

В статье комплексно анализируется экономическая дипломатия Китайской Народной Республики в отношении стран Центральной Азии в контексте регионального сотрудничества, геоэкономической взаимозависимости и формата C5+China. Цель исследования заключается в

выявлении основных инструментов экономической дипломатии Китая в Центральной Азии, институциональных механизмов ее реализации и дифференцированного воздействия на государства региона. Методологическую основу исследования составили сравнительно-институциональный анализ, структурно-функциональный подход, контент-анализ документальных источников и интерпретация вторичных статистических данных за период 2013–2025 гг.

Результаты исследования показывают, что экономическая дипломатия Китая в регионе реализуется по четырем основным направлениям: развитие торгово-логистической связанности, реализация инвестиционных и инфраструктурных проектов, укрепление энергетического и ресурсного партнерства, а также продвижение многосторонних институциональных форматов. Анализ показал, что Казахстан выступает для Китая важным транзитным и индустриальным партнером, Узбекистан является стратегической площадкой для развития производственной кооперации, Туркменистан занимает ключевое место в энергетическом сотрудничестве. Кыргызстан и Таджикистан характеризуются высокой зависимостью от инфраструктурного развития и внешнего финансирования. Кроме того, исследование демонстрирует, что экономическая дипломатия Китая оказывает существенное влияние на внешнеэкономические стратегии государств региона и процессы региональной интеграции. Научная новизна статьи заключается в интерпретации формата C5+China не только как дополнительной платформы инициативы «Один пояс, один путь», но и как самостоятельного механизма региональной экономической дипломатии, способствующего укреплению переговорных возможностей стран Центральной Азии и управлению асимметричной взаимозависимостью.

Ключевые слова: экономическая дипломатия, Китай, Центральная Азия, C5+China, региональное сотрудничество, «Один пояс, один путь», геоэкономика, транзитные коридоры

Кіріспе

XXI ғасырдың екінші онжылдығынан бастап халықаралық қатынастар жүйесінде экономикалық фактордың саяси салмағы айқын күшейді. Сауда дәліздері, инфрақұрылымдық жобалар, энергетикалық маршруттар, инвестициялық келісімдер және технологиялық стандарттар мемлекеттердің сыртқы саясатындағы дербес құралға ғана емес, геоэкономикалық ықпалдың негізгі арнасына да айналды. Осы тұрғыдан алғанда экономикалық дипломатия классикалық дипломатияның тар саласы емес, ұлттық мүддені сыртқы экономикалық байланыстар арқылы ілгерілететін, саяси келіссөздер мен нарықтық мүмкіндіктерді өзара ұштастыратын кешенді қызмет түрі ретінде қарастырылады [1-3].

Қытай Халық Республикасының Орталық Азиядағы белсенділігі дәл осы өзгерістер аясында ерекше маңызға ие. КСРО ыдырағаннан кейін Қытайдың батыс шекарасында тәуелсіз Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Тәжікстан және Түрікменстан мемлекеттері қалыптасты. Бұл жағдай Пекин үшін бір мезгілде қауіпсіздік, энергетика, шекаралық тұрақтылық, сауда және құрлықтық логистика мәселелерін қамтитын жаңа аймақтық күн тәртібін туғызды. Ал 2013 жылы Астанада «Жібек жолының экономикалық белдеуі» идеясының жариялануы Қытай мен Орталық Азия қатынастарын жаңа сапалық кезеңге шығарды: аймақ енді тек шекаралық қауіпсіздік кеңістігі ретінде емес, Еуразиялық құрлықтық байланыстылықтың, транзиттік инфрақұрылымның және экономикалық дипломатияның стратегиялық торабы ретінде қарастырыла бастады [4-6].

Қытайдың Орталық Азиядағы экономикалық дипломатиясы бірнеше деңгейде іске асады. Бірінші деңгей - екіжақты келісімдер, сауда-инвестициялық жобалар және елдер бойынша бейімделген әріптестік. Екінші деңгей - «Бір белдеу, бір жол» бастамасы арқылы инфрақұрылымдық және логистикалық өзара байланыстарды кеңейту. Үшінші деңгей - Шанхай ынтымақтастық ұйымы, C5+China және өзге де көпжақты платформалар арқылы аймақтық институционалдық диалогты күшейту. Осы үш деңгейдің қиылысында Қытайдың экономикалық дипломатиясы тек қаржы немесе сауда құралы емес, Орталық Азиядағы саяси сенім, аймақтық тұрақтылық және сыртқы саяси ықпал механизмдерінің бірі ретінде көрінеді [7-9].

Қазіргі ғылыми әдебиетте бұл мәселе кеңінен қарастырылғанымен, бірқатар теориялық және әдістемелік олқылықтар сақталып отыр. Бір топ зерттеулер Қытайдың аймақтағы ықпалын геосаяси бәсекелестік, Ресей-Қытай қатынастары немесе «жаңа ұлы ойын» логикасы арқылы түсіндіреді [7], [8]. Екінші бағыт Қытайдың инфрақұрылымдық жобалары мен көлік дәліздерінің экономикалық әсеріне назар аударады [4],[5],[10],[11]. Үшінші бағыт Орталық Азия елдерінің ішкі саяси-экономикалық логикасын, элиталық мүдделерін және «жергілікті ережелерін» алдыңғы қатарға шығарады [7]. Алайда C5+China форматының экономикалық дипломатиядағы дербес институционалдық маңызы әлі де жеткілікті деңгейде тұжырымдалмаған. Көп жағдайда бұл формат «Бір белдеу, бір жол» бастамасының жалғасы немесе ШЫҰ-ның қосымша алаңы ретінде сипатталады.

Осы мақалада C5+China механизмі Орталық Азия елдерінің ұжымдық келіссөздік мүмкіндігін арттыратын, Қытаймен экономикалық өзара тәуелділікті аймақтық деңгейде реттеуге мүмкіндік беретін арнайы дипломатиялық формат ретінде қарастыруды ұсынады. Зерттеудің мақсаты - қазіргі ғылыми дискурс аясында Қытайдың Орталық Азиядағы экономикалық дипломатиясының негізгі құралдарын, елдер бойынша сараланған модельдерін және C5+China форматының аймақтық ынтымақтастықтағы рөлін анықтау.

Осы мақсатқа жету үшін төрт зерттеу міндеті қойылды: біріншіден, экономикалық дипломатия ұғымының теориялық негіздерін жүйелеу; екіншіден, Қытайдың Орталық Азиядағы экономикалық дипломатиясын операциялдық индикаторлар арқылы талдау; үшіншіден, Орталық Азия елдері бойынша Қытаймен өзара әрекеттесудің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын салыстыру; төртіншіден, C5+China форматының асимметриялық өзара тәуелділікті жұмсартудағы мүмкіндігін бағалау.

Мақалада мынадай гипотезалар тексеріледі. Н1: Қытайдың Орталық Азиядағы экономикалық дипломатиясы қысқа мерзімді жобалар жиынтығы емес, ұзақ мерзімді және жүйелі стратегия сипатында қалыптасқан. Н2: Орталық Азияға сыртқы ойыншылар қызығушылығының артуы аймақтың транзиттік-логистикалық әлеуетімен, ресурстық базасымен және геосаяси орналасуымен түсіндіріледі. Н3: Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы ынтымақтастық экономикалық әлеуеттің теңсіздігіне байланысты асимметриялық сипатта дамиды. Н4: C5+China форматы бұл асимметрияны толық жоймаса да, аймақ елдерінің ұжымдық келіссөздік позициясын күшейтетін институционалдық ресурсқа айналып келеді.

Зерттеу әдіснамасы

Зерттеу сапалық салыстырмалы-институционалдық дизайнға негізделді. Мұндай дизайн Қытайдың Орталық Азиядағы экономикалық дипломатиясын бір ғана жоба, бір ғана ел немесе бір ғана ұйым шеңберінде емес, өзара байланысқан құралдар жүйесі ретінде талдауға мүмкіндік береді. Жұмыс 2013-2025 жылдар аралығын қамтиды. Бұл кезеңнің таңдалуы кездейсоқ емес: 2013 жылы «Жібек жолының экономикалық белдеуі» бастамасы жарияланды, ал 2023 және 2025 жылдары Қытай мен Орталық Азия елдері қатынастарын жоғары деңгейдегі тұрақты саммиттер арқылы институционалдандырған жаңа кезең басталды [12-14].

Эмпирикалық база бірнеше дереккөз тобынан құралады. Бірінші топқа Қытай, Қазақстан және басқа Орталық Азия елдерінің ресми сыртқы саяси құжаттары, саммит материалдары, бірлескен мәлімдемелер және C5+China форматына қатысты ақпараттар енгізілді. Екінші топты халықаралық ұйымдар мен қаржы институттарының материалдары құрады: Дүниежүзілік банк, ХВҚ, ЕҚДБ, Азия инфрақұрылымдық инвестициялар банкі және ұлттық статистикалық қызметтер деректері. Үшінші топқа экономикалық дипломатия, геоэкономика, Қытайдың Орталық Азия саясаты және «Бір белдеу, бір жол» бастамасы туралы ғылыми еңбектер енгізілді [1-6; 8-12].

Зерттеудің әдіснамалық өзегі бірнеше өзара байланысты тәсілдерден тұрады (Кесте 1). Салыстырмалы әдіс Қытайдың Қазақстан, Өзбекстан, Түрікменстан, Қырғызстан және Тәжікстанмен экономикалық дипломатиясының ұлттық ерекшеліктерін анықтау үшін қолданылды. Институционалдық тәсіл C5+China, ШЫҰ және «Бір белдеу, бір жол» сияқты көпжақ-

ты форматтардың рөлін талдауға мүмкіндік берді. Құрылымдық-функционалдық әдіс Қытай экономикалық дипломатиясының негізгі қызметтерін - сауданы ұлғайту, транзиттік дәліздерді дамыту, энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, инвестициялық ықпалды кеңейту және саяси сенім қалыптастыру сияқты функцияларды айқындау үшін пайдаланылды. Геоэкономикалық интерпретация экономикалық құралдардың саяси ықпал мен аймақтық стратегияға қалай айналатынын түсіндіруге бағытталды.

1 – кесте. Зерттеу әдістерінің мақаладағы қолданылу логикасы

Әдіс	Талдау нысаны	Дереккөздер	Зерттеудегі қызметі
Салыстырмалы талдау	Орталық Азияның бес мемлекеті	Ұлттық статистика, сыртқы саяси құжаттар, ғылыми әдебиет	Елдер арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтау
Институционалдық талдау	C5+China, ШЫҰ, BRI, салалық платформалар	Саммит декларациялары, ресми мәлімдемелер, келісімдер	Көпжақты форматтардың экономикалық дипломатиядағы рөлін түсіндіру
Құрылымдық-функционалдық тәсіл	Сауда, инвестиция, инфрақұрылым, энергетика	Халықаралық ұйымдар деректері, ресми статистика	Экономикалық дипломатия құралдарының нақты қызметін көрсету
Мазмұндық құжат талдауы	Ресми мәтіндер мен ғылыми дискурс	Декларациялар, бағдарламалар, мақалалар	Негізгі ұғымдар мен саяси басымдықтардың қайталануын анықтау
Геоэкономикалық интерпретация	Экономикалық құралдардың саяси әсері	Ғылыми еңбектер, аймақтық сараптамалар	Сауда мен инфрақұрылымның ықпал тетігіне айналуын түсіндіру

Ескерту: Авторлардың жеке дереккөздерінен

Зерттеу барысында деректерді іріктеу қағидаты ретінде мақсатты және теориялық релеванттылық принциптері қолданылды. Талдауға Қытай мен Орталық Азия мемлекеттері арасындағы экономикалық қатынастарды сипаттайтын ресми құжаттар, халықаралық ұйымдардың есептері және рецензияланатын ғылыми жарияланымдар енгізілді. Дереккөздерді таңдау кезінде олардың сенімділігіне, ресмилік дәрежесіне, жариялану уақытына және зерттеу тақырыбымен сәйкестігіне ерекше назар аударылды. Бұл тәсіл түрлі дереккөздерден алынған мәліметтерді өзара салыстыруға және нәтижелердің негізділігін арттыруға мүмкіндік берді.

Зерттеудің аналитикалық құрылымы макроөңірлік және ұлттық деңгейдегі талдауды ұштастыру қағидатына сүйенеді. Макроөңірлік деңгейде Қытайдың Орталық Азияға қатысты жалпы экономикалық стратегиясы, өңірлік көлік дәліздері, энергетикалық байланыстар және көпжақты ынтымақтастық форматтары қарастырылды. Ұлттық деңгейде Қазақстан, Өзбекстан, Түрікменстан, Қырғызстан және Тәжікстанның Қытаймен экономикалық өзара әрекеттестігінің ерекшеліктері салыстырмалы түрде талданды. Мұндай тәсіл Қытай саясатының бірыңғай сипаттарын ғана емес, әрбір мемлекетке қатысты сараланған стратегияларын да анықтауға мүмкіндік береді.

Зерттеу нәтижелерінің валидтілігін қамтамасыз ету мақсатында деректерді ұштаған тексеру (data triangulation) әдісі пайдаланылды. Яғни бір құбылыс бірнеше дереккөз арқылы тексерілді: ресми статистикалық мәліметтер халықаралық ұйымдардың есептерімен салыстырылып, олардың интерпретациясы ғылыми әдебиеттегі тұжырымдармен толықтырылды. Бұл

тәсіл жеке дереккөздердің ықтимал шектеулерін азайтып, алынған қорытындылардың сенімділігін арттырды.

Сонымен қатар зерттеу Қытайдың экономикалық дипломатиясын тек экономикалық көрсеткіштер жиынтығы ретінде емес, институционалдық ықпал мен аймақтық басқару тетіктерінің құрамдас бөлігі ретінде қарастырады. Осыған байланысты талдау барысында экономикалық көрсеткіштердің өзгеруімен қатар, ынтымақтастықтың институционалдану деңгейі, келіссөз алаңдарының тұрақтылығы және көпжақты форматтардың даму динамикасы да есепке алынды. Бұл Қытайдың аймақтағы ықпалының тек қаржылық немесе сауда көрсеткіштері арқылы емес, институционалдық қатысудың тереңдеуі арқылы да жүзеге асатынын көрсетуге мүмкіндік береді.

Әдіснамалық тұрғыдан зерттеу постпозитивистік зерттеу логикасына сүйенеді. Зерттеудің мақсаты себеп-салдарлық заңдылықтарды қатаң сандық модельдеу емес, экономикалық дипломатияның қалыптасу логикасын, оның негізгі тетіктерін және аймақтық салдарын түсіндіру болып табылады. Сондықтан сапалық талдау тәсілдері статистикалық деректерді интерпретациялаумен ұштастырылып қолданылды. Бұл тәсіл зерттеу нысанының күрделі әрі көпдеңгейлі табиғатын жан-жақты ашуға мүмкіндік береді.

Зерттеуде қолданылған негізгі ұғымдар нақты индикаторлар арқылы операционалдандырылды (Кесте 2). Мысалы, «сауда-логистикалық байланыстылық» Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы сауда айналымы, көлік арналарының үлесі және транзиттік жобалардың дамуымен өлшенді. «Институционалдық тығыздық» саммиттер, келісімдер, жұмыс топтары, салалық платформалар және тұрақты хатшылық тетіктері арқылы бағаланды. «Асимметриялық өзара тәуелділік» экономикалық салмақтың айырмашылығы, қарыздық тәуекел, ресурстық тәуелділік және серіктестерді әртараптандыру мүмкіндігі арқылы түсіндірілді.

2 - кесте. Экономикалық дипломатияны операционалдық талдау индикаторлары

Индикатор	Өлшеу/бақылау өлшемі	Дерек көзі	Интерпретация
Сауда динамикасы	Сауда айналымының өсуі, импорт-экспорт құрылымы	ҚХР кеден деректері, ұлттық статистика	Экономикалық байланыстардың қарқындылығы
Көлік-логистикалық байланыстылық	Темір жол, автомобиль, порт және транзиттік бағыттар	BRI құжаттары, көлік жобалары туралы деректер	Аймақтың транзиттік маңызы
Индикатор	Өлшеу/бақылау өлшемі	Дерек көзі	Интерпретация
Инвестициялық-инфрақұрылымдық қатысу	Өнеркәсіп, энергетика, логистика, әлеуметтік инфрақұрылым жобалары	Ұлттық агенттіктер, даму банкі, халықаралық есептер	Қытай капиталының салалық бағыты
Энергетикалық және ресурстық әріптестік	Газ, мұнай, уран, түсті металдар, жасыл минералдар	Энергетика министрліктері, компания есептері, ғылыми әдебиет	Қытайдың ресурстық қауіпсіздік мүддесі
Институционалдық тығыздық	Саммиттер, келісімдер, тұрақты хатшылық, салалық платформалар	C5+China, ШЫҰ, ресми мәлімдемелер	Ынтымақтастықтың тұрақтану деңгейі
Асимметрия және аймақтық агенттік	Қарыз тәуекелі, серіктестерді әртараптандыру, ұжымдық келіссөз	Ғылыми әдебиет, экономикалық көрсеткіштер	Тәуелділік пен дербес әрекет арасындағы тепе-теңдік

Ескерту: Авторлардың жеке дереккөздерінен

Зерттеу бастапқы далалық интервью немесе сауалнама жүргізуге сүйенбейді. Сондықтан мақала эмпирикалық-сипаттамалық және салыстырмалы-институционалдық зерттеу ретінде ұсынылады. Бұл шектеу зерттеу нәтижелерінің табиғатын айқындайды: мақала жеке тұлғалардың қабылдауын емес, ресми саясат, экономикалық көрсеткіштер және ғылыми әдебиет негізіндегі аймақтық үрдістерді талдайды. Дегенмен құжаттық деректерді, статистикалық индикаторларды және теориялық әдебиетті біріктіру Қытайдың экономикалық дипломатиясын тек сипаттап қана қоймай, оның ішкі логикасын, елдер бойынша саралануын және институционалдық нәтижесін түсіндіруге мүмкіндік береді.

Зерттеу нәтижелері

Жүргізілген талдау Қытайдың Орталық Азиядағы экономикалық дипломатиясы көпдеңгейлі және ұзақ мерзімді сипатқа ие екенін көрсетті. Оның негізінде бір ғана қаржыландыру немесе бір ғана инфрақұрылымдық жоба емес, сауда, көлік-логистика, энергетика, инвестиция, өндірістік кооперация және институционалдық диалогтың өзара байланысқан жүйесі жатыр. Бұл жүйе Қытайдың ұлттық даму мүдделерімен, батыс өңірлерін сыртқы нарықтарға жалғау мақсатымен, энергетикалық қауіпсіздік қажеттілігімен және құрлықтық Еуразиядағы ықпалын күшейту стратегиясымен ұштасады.

Талдау C5+China форматының институционалдық маңызын ерекше көрсетті. 2023 жылғы Сиань саммиті Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы жоғары деңгейдегі тұрақты кездесулер механизмін қалыптастырды. 2025 жылғы Астана саммиті бұл механизмді одан әрі нығайтып, «мәңгілік тату көршілік, достық және ынтымақтастық» туралы шарт, Астана декларациясы және бірқатар салалық құжаттар арқылы жаңа кезеңге шығарды [12], [15, p.149],[16],[17]. Қытай Сыртқы істер министрлігінің деректері бойынша, 2025 жылғы саммит барысында Belt and Road ынтымақтастығы, адамдар арасындағы алмасуды жеңілдету, жасыл минералдар, сауда, байланыстылық, өнеркәсіп, кеден және өзге секторлар бойынша 12 құжатқа қол қойылды; сондай-ақ кедейлікті азайту, білім алмасу және шөлейттенумен күрес орталықтары, әрі сауданы жеңілдету платформасы іске қосылды [12]. Бұл деректер C5+China форматының символдық дипломатиядан нақты салалық координация тетігіне айналып келе жатқанын көрсетеді.

Сауда-логистикалық байланыстылықтың өсуі зерттеудің эмпирикалық негізін күшейтетін негізгі дерек ретінде көрінді (Кесте 3). ҚХР Мемлекеттік кеңесі жариялаған кедендік деректерге сәйкес, Қытайдың Орталық Азияның бес елімен саудасы 2013 жылғы 312,04 млрд юаньнан 2024 жылы 674,15 млрд юаньға дейін өскен, яғни 116 пайызға ұлғайған. 2025 жылдың алғашқы бес айында сауда көлемі 286,42 млрд юаньға жетіп, өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 10,4 пайызға өскен [13]. Бұдан бөлек, 2025 жылдың толық қорытындысы бойынша Қытай мен Орталық Азия арасындағы тауар саудасы алғаш рет 100 млрд АҚШ долларынан асып, 106,3 млрд долларға жеткен; Қытай экспорты 71,2 млрд долларды, ал Орталық Азиядан импорты 35,1 млрд долларды құраған [14]. Бұл көрсеткіштер аймақтық экономикалық өзара тәуелділіктің сандық негізін айқын көрсетеді.

3-кесте. Қытай мен Орталық Азия арасындағы сауда-логистикалық динамика

Көрсеткіш	Сандық дерек	Жыл/кезең	Ғылыми интерпретация
Қытайдың ОА бес елімен саудасы	312,04 млрд юань	2013	BRI басталған кездегі бастапқы деңгей [15]
Қытайдың ОА бес елімен саудасы	674,15 млрд юань	2024	2013 жылмен салыстырғанда 116% өсім [15]
Орташа жылдық өсім	7,3%	2013-2024	Қытайдың жалпы сыртқы саудасының орташа өсімінен жоғары [15]

Қытай-ОА саудасы	286,42 млрд юань, +10,4%	2025 қаңтар-мамыр	2025 жылдың алғашқы бес айындағы рекордтық деңгей [15]
Автомобиль көлігінің үлесі	19,9%-дан 51,8%-ға дейін	2020-2024	Құрлықтық және шекаралық логистиканың маңызы артқанын көрсетеді [15]
Қытай-ОА тауар саудасы	106,3 млрд АҚШ доллары, +12%	2025	Аймақтық сауда алғаш рет 100 млрд доллардан асты [16]
Қытай экспорты / импорты	71,2 млрд / 35,1 млрд АҚШ доллары	2025	Сауда құрылымында Қытай экспортының басымдығы асимметрияны көрсетеді [16]

Ескерту: Авторлардың жеке дереккөздерінен

Елдер бойынша салыстыру Қытай экономикалық дипломатиясының біркелкі емес, сараланған сипатта іске асатынын көрсетті (Кесте 4). Қазақстан Қытай үшін транзиттік және индустриялық серіктес ретінде маңызды: Қорғас, Достық-Алашанькоу, Ақтау және Транскаспий бағыты Қазақстанның Еуропа мен Қытай арасындағы құрлықтық байланыстырушы рөлін күшейтеді. Өзбекстанда 2016 жылдан кейінгі экономикалық реформалар, инвестициялық ашықтық және Қытай-Қырғызстан-Өзбекстан темір жолы сияқты жобалар Қытайдың өндірістік кооперация және логистикалық әртараптандыру мүддесімен сәйкес келеді. Түрікменстан Қытай үшін ең алдымен газ жеткізуші және энергетикалық қауіпсіздік серіктесі ретінде ерекшеленеді. Қырғызстан мен Тәжікстанда Қытайдың экономикалық дипломатиясы көбіне инфрақұрылымдық, қаржылық және әлеуметтік жобалар арқылы іске асады; бұл елдердегі қаржылық тәуелділік пен қарыз тұрақтылығы мәселесі талдаудың ерекше өлшеміне айналады [7-9], [18,С.136], [19,С.130],[20].

4 - кесте. Орталық Азия елдері бойынша Қытай экономикалық дипломатиясының сараланған моделі

Ел	Негізгі рөл	Басым салалар	Эмпирикалық негіз және тәуекел
Қазақстан	Транзиттік және индустриялық серіктес	Көлік-логистика, өнеркәсіп, энергетика, цифрлық байланыс	Қорғас, Достық-Алашанькоу, Транскаспий бағыты; көпвекторлы тепе-теңдік пен жобалар ашықтығы маңызды [10; 12; 15]
Өзбекстан	Реформалық және өндірістік кооперация алаңы	Өндіріс, темір жол, технологиялық трансферт, агроөнеркәсіп	Экономикалық либерализация және Қытай-Қырғызстан-Өзбекстан бағыты; инфрақұрылым құны мен институционалдық тұрақтылық тәуекелі [22; 23]
Түрікменстан	Энергетикалық серіктес	Газ экспорты, құбыр инфрақұрылымы, энергетикалық келісімдер	Қытайдың газ қауіпсіздігін әртараптандыру; экономика мен экспорттың бір салаға тәуелділігі [8; 9]
Қырғызстан	Инфрақұрылымдық транзит торабы	Жол, темір жол, энергетика, әлеуметтік инфрақұрылым	Қытай-Қырғызстан-Өзбекстан бағыты және қайта экспорт логикасы; қарыз тұрақтылығы мен әлеуметтік қабылдау тәуекелі [5; 24]
Тәжікстан	Қауіпсіздік және инфрақұрылымдық серіктес	Жол, энергетика, тау-кен, шекаралық тұрақтылық	Аймақтың оңтүстік-шығыс қауіпсіздігі және инфрақұрылымдық мұқтаждық; қаржылық тәуелділік қаупі [5; 8; 24]

Ескерту: Авторлардың жеке дереккөздерінен

Асимметриялық өзара тәуелділік мәселесі талдаудың тағы бір маңызды қыры болып табылады. Қытайдың экономикалық және қаржылық әлеуеті Орталық Азия елдерінің әлеуетінен әлдеқайда жоғары. Сондықтан сауда, инвестиция және несие қатынастары тең дәрежелі емес. Алайда асимметрия автоматты түрде толық тәуелділік немесе аймақ елдерінің пассивтілігі дегенді білдірмейді. Cooleу ұсынған «жергілікті ережелер» логикасы көрсеткендей, Орталық Азия мемлекеттері сыртқы ойыншылардың ресурстарын өздерінің ішкі даму, инфрақұрылым, элиталық келісім және көпвекторлы саясат мүдделерімен байланыстыра алады [7]. Осы тұрғыдан C5+China форматы Қытайдың аймақтағы ықпалын күшейтумен қатар, Орталық Азия елдеріне ұжымдық келіссөз жүргізу, басымдықтарды үйлестіру және ортақ мүдделерді жария ету мүмкіндігін береді.

Гипотезаларды тексеру нәтижелері көрсеткендей (Кесте 5), Қытайдың Орталық Азиядағы экономикалық дипломатиясы кездейсоқ жобалар жиынтығы емес, ұзақ мерзімді институционалдық стратегия ретінде қалыптасқан. Сауда мен логистиканың нақты өсуі Н2 гипотезасын күшейтеді, ал сауда құрылымындағы теңсіздік Н3 гипотезасының негізді екенін дәлелдейді. Н4 бойынша қорытынды сақтықты қажет етеді: C5+China форматы Орталық Азия елдерінің келіссөздік позициясын күшейте алады, бірақ ол экономикалық асимметрияны толық жоятын құрал емес.

5 - кесте. Гипотезаларды тексеру нәтижелері

Гипотеза	Индикатор	Негізгі дәлел	Қорытынды
H1	Институционалдық тұрақтылық және жобалардың ұзақ мерзімділігі	2013 жылғы BRI, 2023/2025 саммиттері, 2025-2026 жылдардың жоғары сапалы ынтымақтастық жылдары ретінде белгіленуі, 12 салалық құжат [14]	Расталды
H2	Транзит, ресурс және сауда серпіні	2013-2024 сауда өсімі 116%; 2025 жылы сауда 106,3 млрд долларға жетті; автомобиль көлігі үлесі 2020-2024 аралығында күрт өсті [15; 16]	Расталды
H3	Экономикалық салмақ айырмасы және сауда құрылымы	2025 жылы Қытайдың ОА-ға экспорты 71,2 млрд, импорты 35,1 млрд доллар болды; елдер бойынша тәуелділік деңгейі әркелкі [16]	Расталды
H4	Ұжымдық келіссөз және аймақтық агенттік	C5+China тұрақты саммиттер, салалық платформалар және ортақ декларациялар арқылы аймақтық келіссөз арнасын қалыптастырды [14]	Ішінара расталды: асимметрия жойылмайды, бірақ басқару мүмкіндігі артады

Ескерту: Авторлардың жеке дереккөздерінен

Осылайша, жүргізілген талдау Қытайдың Орталық Азиядағы экономикалық дипломатиясы сауда, инвестиция, инфрақұрылым және институционалдық ынтымақтастықты біріктіретін кешенді стратегия ретінде қалыптасқанын, ал C5+China форматы аймақтық өзара іс-қимылдың жаңа архитектурасын қалыптастыруда маңызды рөл атқаратынын дәлелдейді.

Талқылау

Алынған нәтижелер Қытайдың Орталық Азиядағы экономикалық дипломатиясын біржақты «экспансия» немесе «даму көмегі» ретінде ғана түсіндіру жеткіліксіз екенін көрсетеді. Бұл құбылыс екі жақты сипатқа ие. Бір жағынан, Қытай сауда, инвестиция, инфрақұрылым және

энергетика арқылы аймақтағы экономикалық ықпалын жүйелі түрде күшейтіп отыр. Екінші жағынан, Орталық Азия елдері Қытай ресурстарын өздерінің транзиттік, индустриялық және көпвекторлы сыртқы саясат мүдделеріне бейімдеуге тырысады. Осы себепті Қытайдың экономикалық дипломатиясын тек Пекиннің стратегиясы ретінде емес, аймақ мемлекеттерінің де агенттігі бар өзара әрекеттесу кеңістігі ретінде қарастыру қажет [7-9].

Теориялық тұрғыдан бұл қорытынды экономикалық дипломатия туралы Вауне және Woolcock ұсынған көзқараспен сәйкес келеді. Экономикалық дипломатия халықаралық экономикалық қатынастардағы келіссөз, шешім қабылдау және ұлттық мүддені сыртқы нарықта ілгерілету үдерістерінің жиынтығы ретінде қарастырылады [1]. Қытай мысалында бұл келіссөз тек сауда тарифтері немесе инвестициялық келісімдермен шектелмейді; ол көлік дәліздерін тандау, техникалық стандарттарды үйлестіру, кедендік рәсімдерді жеңілдету, энергетикалық жеткізілімдерді тұрақтандыру және гуманитарлық байланыстарды кеңейту сияқты нақты салаларда көрінеді. Демек, Қытайдың Орталық Азиядағы экономикалық дипломатиясы дәстүрлі сыртқы саясат пен халықаралық саяси экономияның түйіскен нүктесінде орналасады.

Институционалдық тұрғыдан C5+China форматы ерекше мәнге ие. Keohane ұсынған либералдық институционализм логикасы бойынша, институттар өзара тәуелділік жағдайында ақпарат алмасуды жеңілдетіп, белгісіздікті азайтып, келісімдердің орындалуын тұрақтандырады [21]. C5+China форматы да дәл осындай қызмет атқара алады: ол Қытай мен аймақ елдері арасындағы қатынасты тек екіжақты каналдар арқылы емес, ұжымдық және тұрақты диалог арқылы реттеуге мүмкіндік береді. Алайда бұл формат автоматты түрде теңдік тудырады деуге болмайды. Қытайдың экономикалық масштабы, қаржылық ресурстары және технологиялық мүмкіндігі аймақ елдерінің келіссөздік позициясына құрылымдық қысым жасай береді. Сондықтан C5+China тиімділігі Орталық Азия елдерінің өзара үйлесімділігіне, ортақ техникалық күн тәртібін қалыптастыруына және сыртқы серіктестерді әртараптандыру қабілетіне байланысты.

Геоэкономикалық тұрғыдан Қытайдың аймақтағы жобалары Еуразиялық кеңістіктің экономикалық картасын қайта құруға ықпал етеді. Bird, Lebrand және Venables зерттеуі BRI дәліздері көлік шығындарын төмендетіп, аймақтардың нарықтарға қолжетімділігін арттыра алатынын көрсетеді [5]. Дүниежүзілік банк те BRI инфрақұрылымы сауда шығындарын азайту арқылы экономикалық интеграцияны жеделдетуі мүмкін екенін, бірақ бұл үшін ашықтық, қарыз тұрақтылығы, экологиялық және әлеуметтік тәуекелдерді басқару қажет екенін атап өтеді [10], [11]. Осы тұжырымдар Орталық Азия үшін тікелей маңызды: инфрақұрылымдық пайда нақты болуы мүмкін, бірақ ол келісімдердің ашықтығы, жобалардың экономикалық қайтарымы және ұлттық даму стратегияларымен үйлесімі қамтамасыз етілген жағдайда ғана тұрақты нәтижеге айналады.

Қытайдың Орталық Азиядағы экономикалық дипломатиясы туралы пікірталаста «қарыз дипломатиясы» ұғымы жиі қолданылады. Алайда бұл ұғымды механикалық түрде қолдану ғылыми талдауды қарапайымдандырады. Қырғызстан мен Тәжікстан сияқты елдерде қарыз тұрақтылығы шынымен маңызды мәселе болып отыр; бірақ Қазақстан мен Өзбекстан жағдайында Қытаймен қатынастар тек несиеге тәуелділікпен шектелмейді, онда өндірістік кооперация, экспорттық нарық, логистика, инвестиция және транзиттік кіріс сияқты әртүрлі өлшемдер бар. Сондықтан мақалада «қарыз дипломатиясы» орнына «асимметриялық өзара тәуелділік» ұғымын қолдану ғылыми тұрғыдан дәлірек деп есептеледі. Бұл ұғым тәуелділік тәуекелін де, аймақ елдерінің келіссөздік және бейімделу мүмкіндігін де қатар көрсетуге мүмкіндік береді.

Қытайдың Орталық Азиядағы экономикалық дипломатиясын өңірлік интеграция тұрғысынан қарастыру да маңызды. Соңғы онжылдықта аймақта көлік дәліздері, шекаралық инфрақұрылым және сауда рәсімдерін жеңілдету бағытында жүзеге асқан жобалар мемлекеттер арасындағы экономикалық байланыстардың қарқындылығын арттырды. Бұл үдеріс Қытайдың қатысуымен ғана емес, сонымен қатар Орталық Азия елдерінің өзара байланысының күшеюімен де сипатталады. Осы тұрғыдан алғанда Қытай бастамалары аймақтық интеграцияны толық алмастырмайды, бірақ оны жеделдетуші сыртқы фактор ретінде әрекет етеді. Әсіресе транзиттік

дәліздердің дамуы Қазақстан, Өзбекстан және Қырғызстан арасындағы логистикалық байланыстарды кеңейтіп, өңірдің Еуразиялық сауда кеңістігіндегі рөлін күшейтуге ықпал етеді.

Сонымен қатар Қытайдың экономикалық дипломатиясы «жұмсақ күш» элементтерімен де толықтырылады. Егер бастапқы кезеңде ынтымақтастықтың негізгі өзегі сауда мен инвестиция болса, қазіргі уақытта білім беру, ғылыми байланыстар, мәдени алмасу, туризм және өңіраралық әріптестік бағыттары белсенді дамып келеді. Конфуций институттарының қызметі, академиялық бағдарламалар, студенттік алмасулар және кәсіби даярлау жобалары экономикалық байланыстарды қолдайтын қосымша институционалдық орта қалыптастырады. Бұл үрдіс Қытайдың аймақтағы қатысуын тек экономикалық көрсеткіштер арқылы ғана емес, ұзақ мерзімді әлеуметтік және гуманитарлық ықпал тұрғысынан да бағалау қажеттігін көрсетеді. Сондықтан Қытайдың Орталық Азиядағы экономикалық дипломатиясы материалдық ресурстар мен институционалдық механизмдерді ғана емес, сонымен бірге идеялық және гуманитарлық ықпал құралдарын қамтитын кешенді көпдеңгейлі стратегия ретінде қарастырылуы тиіс.

Практикалық тұрғыдан Орталық Азия елдері үшін бірнеше бағыт маңызды. Біріншіден, Қытаймен инфрақұрылымдық жобаларда ашықтық пен экономикалық қайтарымды бағалау рәсімдері күшейтілуі қажет. Екіншіден, аймақ елдері C5+China аясында кеден, транзит тарифтері, логистика, цифрлық стандарттар және экологиялық талаптар бойынша ортақ позициялар әзірлеуі тиіс. Үшіншіден, Қытаймен ынтымақтастық ЕО, Түркия, Жапония, Оңтүстік Корея, АҚШ, Үндістан және халықаралық қаржы институттарымен қатынасты алмастырмай, көпвекторлы әртараптандыру стратегиясының бір бөлігі ретінде қарастырылғаны жөн. Төртіншіден, энергетика мен шикізатқа негізделген өзара әрекеттестікті өндірістік кооперация, технологиялық трансферт және адами капиталды дамыту бағыттарымен толықтыру қажет.

Болашақ зерттеулер үшін бұл мақала бірнеше бағыт ұсынады. Біріншіден, Қытайдың әрбір Орталық Азия елімен сауда-инвестициялық деректерін 2013-2025 жылдар бойынша сандық модельдеу қажет. Екіншіден, C5+China форматының нақты келісімдері мен олардың орындалу деңгейін мониторингтеу маңызды. Үшіншіден, Қытай жобаларының әлеуметтік қабылдануын, жергілікті қоғамдағы пікірталастарды және аймақтық медиа дискурсты зерттеу қажет. Төртіншіден, Қытайдың экономикалық дипломатиясын Ресей, ЕО, АҚШ және Түркияның C5+1 форматтарымен салыстыратын кеңейтілген зерттеу жүргізу аймақтық көпвекторлықты терең түсінуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Зерттеу Қытайдың Орталық Азиядағы экономикалық дипломатиясы ұзақ мерзімді, көпқұралды және институционалданған сипатқа ие екенін көрсетті. Оның негізгі бағыттары сауда-логистикалық байланыстылықты кеңейту, инфрақұрылымдық және инвестициялық жобаларды іске асыру, энергетикалық әріптестікті нығайту және C5+China сияқты көпжақты форматтар арқылы аймақтық диалогты тұрақтандыру болып табылады. 2013-2025 жылдар аралығындағы сауда көрсеткіштері бұл үдерістің тек саяси риторика емес, нақты экономикалық динамикаға сүйенетінін дәлелдейді.

Мақаланың ғылыми жаңалығы C5+China форматын Қытай ықпалының жай ғана қосымша құралы емес, Орталық Азия елдері үшін ұжымдық келіссөз алаңы бола алатын дербес институционалдық механизм ретінде бағалауында. Бұл формат асимметрияны толық жоймайды, бірақ оны басқаруға, ортақ мүдделерді үйлестіруге және аймақтық экономикалық дипломатияны жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді.

Практикалық тұрғыдан Орталық Азия елдерінің басты міндеті - Қытаймен ынтымақтастықты көпвекторлы сыртқы саясат, ашық экономикалық басқару және аймақшілік үйлестіру қағидаттарымен ұштастыру. Осы жағдайда Қытайдың экономикалық дипломатиясы тәуелділік факторы ғана емес, аймақтық даму мен сыртқы экономикалық стратегияны әртараптандыру ресурсына айналуы мүмкін.

Зерттеу нәтижелері Қытайдың Орталық Азиядағы экономикалық дипломатиясын қарапайым сауда немесе инвестициялық ынтымақтастық шеңберінен кеңірек қарастыру қажеттігін көрсетеді. Қытайдың аймақтағы қызметі көлік дәліздерін қалыптастыру, өндірістік кооперацияны дамыту, энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және көпжақты институционалдық байланыстарды нығайту сияқты өзара байланысты бағыттарды қамтиды. Бұл өз кезегінде Орталық Азия мемлекеттерінің әлемдік нарықтарға қолжетімділігін арттырып, олардың транзиттік және геоэкономикалық әлеуетін күшейтуге ықпал етеді. Сонымен қатар зерттеу Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы қатынастардың болашағы тек экономикалық көрсеткіштерге ғана емес, ынтымақтастықтың институционалдық сапасына, жобалардың ашықтығына және аймақ елдерінің өзара үйлесімді әрекет ету қабілетіне де тәуелді екенін көрсетті. Сондықтан өңір мемлекеттері сыртқы серіктестермен қарым-қатынаста теңгерімді саясат жүргізіп, ұлттық мүдделер мен аймақтық басымдықтарды үйлестіруге ерекше назар аударуы қажет. Осылайша, Қытайдың Орталық Азиядағы экономикалық дипломатиясы аймақтағы экономикалық трансформацияның, көлік байланыстарының және көпжақты өңірлік ынтымақтастықтың маңызды факторына айналып отыр, ал оның ұзақ мерзімді нәтижелері аймақ елдерінің стратегиялық таңдауы мен институционалдық бейімделу мүмкіндіктеріне байланысты болады.

Қаржыландыру: зерттеу Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландыратын АР23490344 «Халықаралық қатынастардың экономизациялану үрдісі және жаңа Қазақстанның экономикалық дипломатиясы» жобасы аясында орындалды.

Әдебиеттер:

- 1 Bayne N., Woolcock S. (eds.). *The New Economic Diplomacy: Decision-Making and Negotiation in International Economic Relations*. 4th ed. London; New York: Routledge, 2016. DOI: 10.4324/9781315555188.
- 2 Woolcock S. *European Union Economic Diplomacy: The Role of the EU in External Economic Relations*. 1st ed. London: Routledge, 2012. DOI: 10.4324/9781315581033.
- 3 Saner R., Yiu L. *Swiss Executives as Business Diplomats in the New Europe: Evidence from Swiss Pharmaceutical and Agro-Industrial Global Companies // Organizational Dynamics*. 2005. Vol. 34, № 3. P. 298-312. DOI: 10.1016/j.orgdyn.2005.06.008.
- 4 Karrar H.H. *The New Silk Road Diplomacy: China's Central Asian Foreign Policy since the Cold War*. Vancouver: University of British Columbia Press, 2009.
- 5 Bird J., Lebrand M., Venables A.J. *The Belt and Road Initiative: Reshaping Economic Geography in Central Asia? // Journal of Development Economics*. 2020. Vol. 144. Article 102441. DOI: 10.1016/j.jdevco.2020.102441.
- 6 Liu W., Dunford M. *Inclusive Globalization: Unpacking China's Belt and Road Initiative // Area Development and Policy*. 2016. Vol. 1, № 3. P. 323-340. DOI: 10.1080/23792949.2016.1232598.
- 7 Cooley A. *Great Games, Local Rules: The New Power Contest in Central Asia*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- 8 Laruelle M., Peyrouse S. *The Chinese Question in Central Asia: Domestic Order, Social Change, and the Chinese Factor*. London: Hurst & Company, 2012.
- 9 Pantucci R., Petersen A. *Sinostan: China's Inadvertent Empire*. Oxford: Oxford University Press, 2022.
- 10 Maliszewska M., van der Mensbrugghe D. *The Belt and Road Initiative: Economic, Poverty and Environmental Impacts. Policy Research Working Paper № 8814*. Washington, DC: World Bank, 2019. DOI: 10.1596/1813-9450-8814.
- 11 World Bank. *Belt and Road Economics: Opportunities and Risks of Transport Corridors*. Washington, DC: World Bank, 2019.

12 Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. Xi Jinping Attends the Second China-Central Asia Summit and Delivers a Keynote Speech. 2025. URL: https://www.fmprc.gov.cn/eng/zy/jj/xjpcxdejzgyfh/202506/t20250619_11653305.html (accessed: 01.06.2026).

13 The State Council of the People's Republic of China. China, Central Asia witness deepened economic, trade ties. 2025. URL: https://english.www.gov.cn/archive/statistics/202506/15/content_WS684e869fc6d0868f4e8f359a.html (accessed: 01.06.2026).

14 The State Council of the People's Republic of China. China-Central Asia economic, trade cooperation achieves remarkable progress in 2025. 2026. URL: https://english.www.gov.cn/archive/statistics/202601/18/content_WS696c9e63c6d00ca5f9a08a1d.html (accessed: 01.06.2026).

15 Wang Y. Institutionalization of Chinese Regionalism in Central Asia: The Case of the "China-Central Asia" Mechanism // *Law and Politics*. 2025. №12. P. 143-155. DOI: 10.7256/2454-0706.2025.12.77233.

16 Лексютина Я.В. Дипломатия Китая в Центральной Азии: механизм многоуровневых партнерств и многосторонние платформы // *Постсоветские исследования*. 2025. Т. 8, № 2. С. 114-126.

17 Вахрушин И.В., Николаев Н.А. Риски институционализации формата «Центральная Азия - Китай» для солидарности и политического доверия внутри Шанхайской организации сотрудничества // *Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право*. 2024. Т. 17, № 2. С. 135-152. DOI: 10.31249/kgf/2024.02.07.

18 Иброхимзода У.Х., Дмитриева М.О., Ризоён Ш.Ш. Саммит «Центральная Азия - Китай»: региональные аспекты и геополитические последствия // *Известия Восточного института*. 2023. № 4. С. 131-139. DOI: 10.24866/2542-1611/2023-4/131-139.

19 Сюй Цзюнь. Формат сотрудничества C5+1: основные участники, цели и механизмы взаимодействия // *Вестник Томского государственного университета. История*. 2024. № 89. С. 123-132. DOI: 10.17223/19988613/89/15.

20 Константинова Н.Н., Кряжева К.К. Экономическое сотрудничество Китая со странами Центральной Азии: текущее состояние и перспективы // *Economy and Business: Theory and Practice*. 2025. Т. 124, № 6. С. 79-85. DOI: 10.24412/2411-0450-2025-6-79-85.

21 Keohane R.O. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press, 1984.

References:

1 Bayne N., Woolcock S. (eds.). *The New Economic Diplomacy: Decision-Making and Negotiation in International Economic Relations*. 4th ed. London; New York: Routledge, 2016. DOI: 10.4324/9781315555188.

2 Woolcock S. *European Union Economic Diplomacy: The Role of the EU in External Economic Relations*. 1st ed. London: Routledge, 2012. DOI: 10.4324/9781315581033.

3 Saner R., Yiu L. Swiss Executives as Business Diplomats in the New Europe: Evidence from Swiss Pharmaceutical and Agro-Industrial Global Companies // *Organizational Dynamics*. 2005. Vol. 34, № 3. P. 298-312. DOI: 10.1016/j.orgdyn.2005.06.008.

4 Karrar H.H. *The New Silk Road Diplomacy: China's Central Asian Foreign Policy since the Cold War*. Vancouver: University of British Columbia Press, 2009.

5 Bird J., Lebrand M., Venables A.J. The Belt and Road Initiative: Reshaping Economic Geography in Central Asia? // *Journal of Development Economics*. 2020. Vol. №144. Article 102441. DOI: 10.1016/j.jdevco.2020.102441.

6 Liu W., Dunford M. Inclusive Globalization: Unpacking China's Belt and Road Initiative // *Area Development and Policy*. 2016. Vol. 1, № 3. P. 323-340. DOI: 10.1080/23792949.2016.1232598.

7 Cooley A. *Great Games, Local Rules: The New Power Contest in Central Asia*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

8 Laruelle M., Peyrouse S. *The Chinese Question in Central Asia: Domestic Order, Social Change, and the Chinese Factor*. London: Hurst & Company, 2012.

9 Pantucci R., Petersen A. *Sinostan: China's Inadvertent Empire*. Oxford: Oxford University Press, 2022.

10 Maliszewska M., van der Mensbrugghe D. *The Belt and Road Initiative: Economic, Poverty and Environmental Impacts*. Policy Research Working Paper № 8814. Washington, DC: World Bank, 2019. DOI: 10.1596/1813-9450-8814.

11 World Bank. *Belt and Road Economics: Opportunities and Risks of Transport Corridors*. Washington, DC: World Bank, 2019.

12 Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. Xi Jinping Attends the Second China-Central Asia Summit and Delivers a Keynote Speech. 2025. URL: https://www.fmprc.gov.cn/eng/zy/jj/xjpcxdejzgzyfh/202506/t20250619_11653305.html (accessed: 01.06.2026).

13 The State Council of the People's Republic of China. China, Central Asia witness deepened economic, trade ties. 2025. URL: https://english.www.gov.cn/archive/statistics/202506/15/content_WS684e869fc6d0868f4e8f359a.html (accessed: 01.06.2026).

14 The State Council of the People's Republic of China. China-Central Asia economic, trade cooperation achieves remarkable progress in 2025. 2026. URL: https://english.www.gov.cn/archive/statistics/202601/18/content_WS696c9e63c6d00ca5f9a08a1d.html (accessed: 01.06.2026).

15 Wang Y. Institutionalization of Chinese Regionalism in Central Asia: The Case of the “China–Central Asia” Mechanism // *Law and Politics*. 2025. №12. P. 143-155. DOI: 10.7256/2454-0706.2025.12.77233.

16 Leksyutina Ya.V. *Diplomatiya Kitaya v Tsentralnoi Azii: mekhanizm mnogourovnevnykh partnerstv i mnogostoronnie platformy [China's diplomacy in Central Asia: a mechanism of multilevel partnerships and multilateral platforms]*. *Postsovetskie issledovaniya*, 2025, Vol. 8, № 2, P. 114-126 [In Rus].

17 Vakhrushin I.V., Nikolaev N.A. Riski institutsionalizatsii formata «Tsentralnaya Aziya - Kitai» dlya solidarnosti i politicheskogo doveriya vnutri Shankhaiskoi organizatsii sotrudnichestva [Risks of institutionalizing the Central Asia-China format for solidarity and political trust within the SCO]. *Kontury globalnykh transformatsii: politika, ekonomika, pravo*, 2024, Vol. 17, № 2, P. 135-152. DOI: 10.31249/kgt/2024.02.07 [In Russ.].

18 Ibrokhimzoda U.Kh., Dmitrieva M.O., Rizoyon Sh.Sh. Sammit «Tsentralnaya Aziya - Kitai»: regionalnye aspekty i geopoliticheskie posledstviya [Central Asia-China Summit: regional aspects and geopolitical consequences]. *Izvestiya Vostochnogo instituta*, 2023, № 4, P.131-139. DOI: 10.24866/2542-1611/2023-4/131-139 [In Russ.].

19 Xu Jun. Format sotrudnichestva C5+1: osnovnye uchastniki, tseli i mekhanizmy vzaimodeistviya [C5+1 cooperation format: main participants, goals and mechanisms]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Istoriya*, 2024, №89, P.123-132. DOI: 10.17223/19988613/89/15 [In Russ.].

20 Konstantinova N.N., Kryazheva K.K. Ekonomicheskoe sotrudnichestvo Kitaya so stranami Tsentralnoi Azii: tekushchee sostoyanie i perspektivy [China's economic cooperation with Central Asian countries: current state and prospects]. *Economy and Business: Theory and Practice*, 2025, Vol. 124, № 6, P. 79-85. DOI: 10.24412/2411-0450-2025-6-79-85 [In Russ.].

21 Keohane R.O. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press, 1984.